

Vážené kolegyně, vážení kolegové,

k nové řadě *Český jazyk 3* jsme pro Vás připravili novou příručku učitele. Přináší Vám nejen komentáře k jednotlivým úkolům v učebnici, ale také spoustu nápadů na rozvíjející aktivity.

V úvodu příručky Vám představujeme koncepci i strukturu učebnice. K tomu patří přehledy výstupů RVP ZV či souhrnný časově-tematický plán, v němž rozvrhujeme učivo podle týdnů ve školním roce.

V hlavní části se krok za krokem věnujeme každé kapitole v učebnici; předkládáme rady a tipy, jak úkoly v učebnici využít, včetně jejich řešení. Řešení úkolů z pracovních sešitů najdete na konci této části v podobě vyplněných stránek.

V závěru příručky jsou umístěny pracovní listy. Ty obsahují mj. prostor pro vyjádření žáků, tzv. Moje okénko.

Celou příručkou Vás budou provázet odkazy na místa, kde získáte další podněty k výuce i probíranému učivu. Ať už je to vzdělávací portál www.fred.fraus.cz, nebo zábavné online procvičování www.skolas-nadhledem.cz.

Příručka je zamýšlena jako podpora: předkládáme nápady, rady či tipy, nikoli direktivní návody. Je na Vás, co z bohatého materiálu pro výuku vyberete – a to s ohledem jak na děti, které učíte, tak také na možnosti, které ve škole máte.

Hodně radostného poznávání mateřského jazyka Vám i dětem přeji

*autoři celého učebního kompletu
i redakce Nakladatelství Fraus*

AUTORKY

PHDR. GABRIELA BABUŠOVÁ, PH.D.

Vystudovala Pedagogickou fakultu Univerzity J. E. Purkyně v Ústí nad Labem a Pedagogickou fakultu Univerzity Karlovy v Praze. V roce 2000 byla vyhlášena nejlepší učitelkou základní školy MČ Praha 4, v roce 2013 MČ Praha 3. V současné době vykonává funkci zástupkyně ředitele na základní škole a externě spolupracuje s katedrou českého jazyka PedF UK, kde se zaměřuje na didaktiku českého jazyka pro 1. stupeň. Jako hlavní řešitelka pracovala v letech 2010–2013 na projektu GAUK *Evoluce komunikačních činností u žáků 1.–3. ročníku na základní škole*. V letech 2012–2015 spolupracovala na projektu GAČR *Vztah kognitivních struktur žáka a struktur jazykového systému v procesu edukace českého jazyka*.

Od roku 2016 spolupracuje na projektu PRIMUS/HUM/19 *Didaktika českého jazyka v současném vzdělávacím kontextu*. Od roku 2017 pracuje jako členka odborného týmu NÚV v sekci českého jazyka a literatury pro revizi RVP ZV.

MGR. PETRA CHLUMSKÁ

Vystudovala Pedagogickou fakultu Univerzity J. E. Purkyně v Ústí nad Labem. Má dlouholetou praxi jako učitelka 1. stupně ZŠ. V současné době pracuje ve funkci ředitelky základní školy. Spolupracuje s PedF UK v rámci praxe studentů učitelství 1. stupně ZŠ.

PHDR. JAROSLAVA KOSOVÁ, PH.D.

Vystudovala Pedagogickou fakultu Univerzity Karlovy v Praze. Během pregraduálního i postgraduálního studia působila jako učitelka českého jazyka na základní škole i na školách středních. Jako dlouholetá členka katedry českého jazyka PedF UK se zaměřovala na didaktiku českého jazyka na všech stupních škol a prezentovala své práce při republikových i mezinárodních konferencích, recenzovala učebnice ČJL pro MŠMT, publikovala v odborném tisku. V posledních letech se věnuje zvláště češtině pro cizince, její metodice a přípravě cizinců na studium primárně na Univerzitě J. E. Purkyně v Ústí nad Labem.

ILUSTRÁTORKY

MGR. VERONIKA NESPĚŠNÁ

Vystudovala Pedagogickou fakultu na Ostravské univerzitě, obor učitelství pro 1. stupeň. Na základní škole vyučuje žáky na 1. stupni a vykonává funkci koordinátora ŠVP. Do výuky zapojuje moderní výukové postupy – převážně konstruktivistický a aktivně pracuje s IT technologiemi. Vyučuje také matematiku podle profesora Hejného.

MGR. ARLEN ŘEHÁČKOVÁ

Vystudovala Pedagogickou fakultu Univerzity Karlovy v Praze. Mnoho let učila na 1. stupni ZŠ v Praze, mj. ve speciálních třídách pro žáky s poruchami učení. Podílela se na tvorbě školního vzdělávacího programu. Spolupracovala s PedF UK v Praze v rámci pedagogické praxe studentů.

MARKÉTA VYDROVÁ

Výtvarnice a ilustrátorka. Maluje a kreslí především pro děti a mládež, ale občas i pro dospělé. V popředí jejího zájmu jsou knižní ilustrace, vytváří také knižní obálky či učebnice. V roce 2008 založila se spisovatelem a scenáristou Milošem Kratochvílem autorskou dvojici s cílem stále vzájemné spolupráce.

LUDMILA KEJMAROVÁ (ŠÁMALOVÁ)

Vystudovala VOŠ grafickou v Praze, obor ilustrace a grafika (2003). Od té doby se ilustrací i grafikou živí. Kromě knižních ilustrací se v současné době věnuje především linorytu. Založila značku „design21“, intenzivně se zabývá výrobou umělecky zpracovaných razítek i dárkových předmětů.

AUTOR TEXTŮ

MGR. PETR KUKAL

Vystudoval český jazyk a literaturu na PedF UK, češtinu vyučoval na ZŠ i SŠ. Byl šéfredaktorem pedagogického časopisu *Moderní vyučování* a šéfredaktorem učebnickového nakladatelství Alter. Pracoval na MŠMT a působil ve vedení Výzkumného ústavu pedagogického v Praze. Je spoluautorem *Manuálu pro tvorbu školního vzdělávacího programu*. Napsal mimo jiné několik dětských knížek, beletristických i populárně-naučných. Svými texty je zastoupen v řadě učebních textů pro 1. stupeň ZŠ. Působí jako lektor dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků. Je aktivním publicistou, členem Českého centra Mezinárodního PEN klubu.

V učebnici *Český jazyk 3* psal úvodní texty do jednotlivých kapitol.

OČEKÁVANÉ VÝSTUPY ČESKÝ JAZYK 3

VÝSTUPY STANOVENÉ RVP

KOMUNIKAČNÍ A SLOHOVÁ VÝCHOVA

Žák:

- plynule čte s porozuměním texty přiměřeného rozsahu a náročnosti;
- porozumí písemným nebo mluveným pokynům přiměřené složitosti;
- respektuje základní komunikační pravidla v rozhovoru;
- pečlivě vyslovuje, opravuje svou nesprávnou nebo nedbalou výslovnost;
- v krátkých mluvených projevech správně dýchá a volí vhodné tempo řeči;
- volí vhodné verbální i nonverbální prostředky řeči v běžných školních i mimoškolních situacích;
- na základě vlastních zážitků tvoří krátký mluvený projev;
- zvládá základní hygienické návyky spojené se psaním;
- píše správné tvary písmen a číslic, správně spojuje písmena i slabiky; kontroluje vlastní písemný projev;
- píše věcně i formálně správně jednoduchá sdělení;
- seřadí ilustrace podle dějové posloupnosti a vypráví podle nich jednoduchý příběh.

JAZYKOVÁ VÝCHOVA

Žák:

- rozlišuje zvukovou a grafickou podobu slova, člení slova na hlásky, odlišuje dlouhé a krátké samohlásky;
- porovnává významy slov, zvláště slova opačného významu a slova významem souřadná, nadřazená a podřazená, vyhledá v textu slova příbuzná;
- porovnává a třídí slova podle zobecněného významu – děj, věc, okolnost, vlastnost;
- rozlišuje slovní druhy v základním tvaru;
- užívá v mluveném projevu správné gramatické tvary podstatných jmen, přídavných jmen a sloves;
- spojuje věty do jednodušších souvětí vhodnými spojkami a jinými spojujícími výrazy;
- rozlišuje v textu druhy vět podle postoje mluvčího a k jejich vytvoření volí vhodné jazykové i zvukové prostředky;
- odůvodňuje a píše správně: *i/y* po tvrdých a měkkých souhláskách i po obojetných souhláskách ve vyjmenovaných slovech; *dě, tě, ně, ú/ů, bě, pě, vě, mě* – mimo morfologický šev; velká písmena na začátku věty a v typických případech vlastních jmen osob, zvířat a místních pojmenování.

VÝSTUPY STANOVENÉ AUTORKAMI UČEBNICE

1. SLOŽKA KOMUNIKAČNĚ-SLOHOVÁ

Jak si lépe porozumět? Za slovy, obrázky a gesty nacházíme významy.

Žák:

- si začíná uvědomovat, že rozumět textu není samozřejmost;
- využívá dovednosti pozorného naslouchání i čtení při školní i mimoškolní komunikaci;
- při porozumění textu využívá vědomosti o jeho kompozici (odstavce, osnova);
- při tvorbě vlastních souvislých textů (především vypravování a popisu předmětu i jednoduché činnosti) zvažuje situaci a adresáta projevu;
- si všímá pozorně toho, co znamenají slova, věty, texty, obrazová a jiná sdělení;
- pracuje pozorně s pokyny (psanými i mluvenými), které jsou mu určeny;
- při tvorbě osnovy dokáže vyhledat v textu podstatné;
- zná základní náležitosti dopisu a e-mailu;
- s pomocí dokáže vyplnit přihlášku na aktivity určené jeho věku;
- poznává další žánry krásné literatury, prohlubuje svůj zážitek z ní základním vhladem do její výstavby;
- při porozumění uměleckým textům dokáže využívat svých vědomostí z oblasti kompozice textu.

2. SLOŽKA JAZYKOVÁ

Slova, věty, gesta atd. mají různé významy, učíme se je poznávat.

Žák:

- pozorně sleduje různé významy slov, vět a dalších jazykových/výrazových prostředků;
- pro chápání významů využívá vědomostí o jazykovém systému i dovednosti zacházet s jeho jednotkami: porovnává a třídí slova podle jejich zobecněného významu, zachází s významovými vztahy ve slovní zásobě, začíná rozlišovat některé gramatické kategorie jmen a sloves, využívá různých typů větných celků;
- upevňuje si dříve osvojená pravopisná pravidla a přidává užívání pravidel dalších, především pravopis *i/y* po obojetných souhláskách uvnitř slova;
- určuje významy jazykových prostředků v diskusi i s pomocí slovníků a jiných pramenů;
- upevňuje si dovednost práce se seznamy řazenými podle abecedy, využívá pro svou potřebu *Slovník spisovné češtiny* a *Pravidla českého pravopisu*, popř. další zdroje;
- osvojuje si základní pojmové nástroje pro uvažování a diskusi o jazyku, zvláště o jeho sémantice;
- buduje si dovednost rozlišit kořen, předponovou a příponovou část slova a získává povědomí o skladebních dvojicích.

ČASOVĚ-TEMATICKÝ PLÁN ČESKÝ JAZYK 3

Učebnice *Český jazyk 3* obsahuje 20 kapitol po 6–8 stranách. Ke každé kapitole patří 4–5 stran pracovního sešitu. Každá kapitola je určena na období přibližně dvou týdnů školního roku. Každá kapitola je zahájena oddílem Čtení s porozuměním.

Období	Kapitola	Učivo	Str.	Str. PS
ZÁŘÍ	1. Prázdninová	Opakování z 2. ročníku; mateřský jazyk; vypravování.	6–11	PS 1 4–8
	2. Zvířecí	Psaní ú, ů; párové souhlásky.	12–17	PS 1 9–12
ŘÍJEN	3. Vzdušná	Kořen a slova příbuzná; část předponová a příponová; druhy vět.	18–25	PS 1 13–17
	4. „Báječná“	Přímá řeč, osnova, vypravování; psaní ě.	26–31	PS 1 18–21
LISTOPAD	5. Hudební	Vyjmenovaná slova po Z; antonyma, synonyma, slova vícevýznamová, slova citově zbarvená.	32–37	PS 1 22–25
	6. Zubařská	Vyjmenovaná slova po L; popis, odstavec, reklama.	38–43	PS 1 26–30
PROSINEC	7. Nádražní	Vyjmenovaná slova po B.	44–49	PS 1 31–35
	8. Sportovní	Vyjmenovaná slova po M; slovní druhy; věta jednoduchá, souvětí, větné vzorce.	50–57	PS 1 36–40
LEDEN	9. Karnevalová	Opakování: slova příbuzná, popis, rozhovor, psaní i, í, y, ý.	58–63	PS 1 41–44
	10. Zdravotní	Vyjmenovaná slova po P; dopis.	64–69	PS 1 45–48
ÚNOR	11. Zemědělská	Vyjmenovaná slova po S; podstatná jména – číslo, rod.	70–75	PS 2 4–7
	12. Kuchařská	Popis pracovního postupu; vyjmenovaná slova po V; skloňování podstatných jmen, životnost.	76–83	PS 2 8–12
BŘEZEN	13. Počítačová	Opakování; prosba, poděkování, e-mail.	84–89	PS 2 13–17
	14. Tábornická	Slovesa – časování, číslo, slovesné tvary; přihláška; podstatná jména vlastní a obecná.	90–97	PS 2 18–22
DUBEN	15. Hravá	Infinitiv, časování; skladební dvojice.	98–103	PS 2 23–26
	16. Rostlinná	Přídavná jména, předložky, číslovky.	104–109	PS 2 27–31
KVĚTEN	17. Ptačí	Zájmena, spojky.	110–115	PS 2 32–35
	18. Přírodní	Příslovce; osnova.	116–121	PS 2 36–40
ČERVEN	19. Sci-fi	Citoslovce, částice.	122–127	PS 2 41–44
	20. Předprázdninová	Opakování.	128–133	PS 2 45–48

KONCEPCE UČEBNICE

Učebnice a pracovní sešity *Český jazyk 3* pro jazykovou a komunikačně-slohovou výchovu vycházejí z Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání. Učivo komunikačně-slohové je zastoupeno ve vysoké míře v učebnicích literární výchovy; jazykové učebnice se z tohoto hlediska jeví jako jejich komplement a jsou zaměřeny více na oblast jazykovou.

JAZYK, KOMUNIKACE A POROZUMĚNÍ

V souladu s celkovou koncepcí učebnicové řady představují tyto učebnice **jazyk/jazyky** a **text/texty** jako **nástroje**, díky nimž se mohou lidé i kultury potkávat, vzájemně si porozumět, nacházet soulad a konsenzus a lépe **rozumět svému světu / svým světům**. Aby toho bylo dosaženo, je strukturace učiva založena primárně na zřeteli k sémantice a pragmatické jazykových prostředků a textů. V jednotlivých ročnících se důraz postupně přesouvá od výrazových prostředků samých a jejich systémů, které stojí v popředí v ročníku druhém, přes ideační (věcný) aspekt sdělování (ročník třetí) a jeho aspekt interakční (ročník čtvrtý) k hodnoticím postojům ke komunikaci (ročník pátý).

Prolínáním jednotlivých jazykových, komunikačních a slohových témat se demonstrovuje každodenní potřeba člověka komunikovat, která se téměř nikdy neomezuje zvláště jen na stránku jazykovou či jen na stránku komunikační – obojí funguje jedinečně v propojení.

Učebnice umožňuje práci různým typům učitelů – těm, kteří chtějí sáhnout po zásobníku materiálů do výuky, ale i těm, kteří chtějí nabízené materiály dále tvůrčím způsobem rozvíjet. Platí však, že **učitel musí být při práci s našimi učebnicemi aktivní** – musí minimálně vybírat materiály, které pomohou právě jeho žákům, právě jeho třídě.

KONSTRUKTIVISTICKÝ PŘÍSTUP

Vycházíme dále ze současných výzkumných šetření a významu uplatnění **konstruktivistického** edukačního přístupu, který upřednostňuje proces konstruování poznatků na základě konfrontace nových informací s původními představami (prekoncepty) žáka.

S větším důrazem se věnujeme čtení s **porozuměním**. Je rozvíjeno prakticky, a to systematicky na počátku každé kapitoly. Ke každému textu nabízíme sadu doplňujících otázek, které mají různým způsobem pomoci žáky motivovat, aktivizovat a přiblížit je k pochopení toho, co text sděluje a co může být i za ním.

Cvičení v učebnici a v pracovních sešitech jsou nejrůz-

nějšího typu. Zvláštní důraz je kladen na úlohy problémové, neboť podporují rozvoj myšlení žáků. Tyto úlohy jsou obvykle hodnoceny jako náročné, proto je třeba žákům vyhradit dostatečný čas na řešení, dát prostor i žákům průměrným a slabším (tj. těmto žákům můžeme např. úlohu zadat k řešení dříve než ostatním). Úlohy v jednotlivých kapitolách se vztahují jak k novému učivu, tak také vedou k procvičování a upevňování předchozího učiva.

INDUKCE

Ke zprostředkování nového učiva slouží především **indukce**, kdy žáci dostávají prostor, aby sami „objevovali“ principy a pravidla. Pro toto objevování jsou v učebnici speciálně připraveny tzv. **vyvozovací úkoly**, označené ikonou žárovky. Na základě pozorování jednotlivých konkrétních případů (nejčastěji z úvodního textu) jsou žáci vedeni k zobecnění. Teprve po jejich vlastním prožitku, přemýšlení a pokusu o vytvoření závěru je jim předložena odpovídající poučka shrnující dané učivo. Poznatky zprostředkované pomocí induktivního postupu bývají žáky osvojeny trvaleji a uvědoměleji než při užití deduktivního postupu.

DISKUSE

V zadáních cvičení se často objevuje požadavek diskutovat. **Diskusi** chápeme jednak jako prostředek **utřídění** vlastních myšlenek (ujasnění priorit, názorů), jednak jako způsob dobrání se **společného závěru** (seznámení s názory druhých, vcítění se do jejich přístupů). Diskutujeme o něčem, co se nás všech týká. Žáky vedeme k tomu, aby si rozmysleli, co chtějí říct (obsah) i to, jak to řeknou (forma). Učitel v roli vedoucího diskuse uděluje žákům slovo, věnuje pozornost všem poznámkám a názorům, zaměřuje pozornost na důležité body, podporuje vzájemné reakce, zabráňuje odbočení od tématu, podporuje zdvořilé vyjadřování a netoleruje nezdvornost, nedovoluje vyrušování, včas oznámí ukončení diskuse, diskusi ukončí a provede její shrnutí (viz BADEGRUBER, B. *Otevřené vyučování*. Praha: Portál, 1994). Během diskuse žákům pomáháme ve vyjádření myšlenek: *Co jsi tím chtěl říci? Umíš to vysvětlit? Chceš říci, že...? Můžeš to shrnout?* (viz též FISHER, R. *Učíme děti myslet a učit se*. Praha: Portál, 2004).

TERMINOLOGIE

Součástí učebnice je **věcný rejstřík** pojmů přizpůsobený věku žáků (jde spíše jen o ukázkou tohoto útvaru s cílem umožnit žákům s ním pracovat již v tomto věku).

Termíny v učebnici vycházejí z RVP ZV.

PRÁCE S UČEBNICÍ

Každá kapitola učebnice má vytyčená **stěžejní jazyková** a **komunikační témata**, obsahuje však i mnohá témata a úlohy k opakování a procvičování, popř. rozšiřování učiva. Obsahuje vlastní **výchozí texty**.

Texty cvičení doporučujeme využívat i k **dalším úkolům**, které si učitelé připravují sami. Zmiňujeme se zejména o tom, co lze využít u většiny cvičení – především těch, která jsou věnována upevňování a procvičování pravopisu a obsahují jednotlivá slova, slovní spojení či samostatné věty. **Slova** doporučujeme využít k vyhledávání či vysvětlování jejich významu, určování (popř. vyhledávání určených) slovních druhů, mluvnických kategorií a vzorů, podstatná jména ke skloňování, slovesa k časování v určeném čísle, způsobu a čase, při tvorbě větných celků (vymezených tematicky i bez vymezení). **Věty** využijete při všestranných jazykových rozborech (po stránce tvaroslovné, skladebné i slovní zásoby a slovtvorby). **Souvislé texty** je možné rovněž všestranně jazykově rozebírat, ale především číst s porozuměním a zabývat se jejich kompozicí (tu např. kopírovat ve vlastních textech, vylepšovat).

DALŠÍ SOUČÁSTI SADY

PŘÍRUČKA UČITELE

Doprovází učebnici a pracovní sešity; nabízí jak komentáře a rady ke cvičením v učebnici i pracovních sešitech, tak také řadu námětů pro další práci při výuce českého jazyka. Uvádí řešení ke všem cvičením.

Součástí příručky učitele jsou i pracovní listy. Ty obsahují především zadání pro sebehodnocení žáků a tzv. *Moje okénko* pro sebevyjádření.

ELEKTRONICKÁ UČEBNICE VE FORMÁTU FLEXIBOOKS

V elektronické učebnici najdete celý obsah tištěné učebnice, s nímž můžete dál pracovat: zvětšovat si jednotlivá cvičení či ilustrace atd. Navíc je obohacena o odkazy na další online rozvíjející materiály.

PRACOVNÍ SEŠIT

Je **dvoudílný**, plnobarevný, ve formátu A4. Obsahuje úlohy především k písemnému vypracování přímo do pracovního sešitu; v menší míře než v učebnici je v nich dodrženo **téma** kapitoly – i z toho důvodu, aby žáci viděli aplikaci jazykových jevů v jiných kontextech. Úlohy jsou řazeny převážně podle **obtížnosti**, ale po uvážení je možno jejich pořadí funkčně zaměňovat. V některých doplňovačkách jsou předtištěna některá písmena v řešení zpravidla proto, že žáci dané pravopisné jevy ještě neovládají (písmena mohou navíc fungovat též jako nápověda).

SEBEHODNOCENÍ

V závěru každé kapitoly pracovního sešitu je prostor pro **sebehodnocení**. Je obecně známo, že učení probíhá snáze, je-li si žák vědom cíle. Který žák však dokáže sám popsat, nakolik cíle dosáhl? Obvykle jen ten, který úkol splnil na 100 %, nebo ten, který jej nesplnil vůbec. Pomocí naznačeného sebehodnocení se snažíme vést žáky k tomu, aby sami určili, zda se dostali až k cíli, nebo nakolik se mu přiblížili / jsou mu ještě vzdáleni. Toto vše se u žáků může podařit jen za plné **podpory učitele**. Ten musí směřovat žákovo přemýšlení od toho, jak se mu hodina líbila, co ho bavilo a nebavilo, k tomu, nakolik při hodině pochopil hlavní sdělení a co má udělat pro to, aby příště uspěl lépe.

MULTIMEDIÁLNÍ KNIHOVNA FRED

Na vzdělávacím portálu www.fred.fraus.cz jsme pro vás připravili mnoho pracovních listů i multimediálních aktivit, které jednak přímo navazují na učivo v učebnici, jednak je můžete upotřebit volněji podle konkrétní situace, např. jako aktuality.

PORTÁL ŠKOLA S NADHLEDEM

Zábavné online procvičování na portálu www.skolasnadhledem.cz žáci užijí přímo v hodině nebo doma s rodiči při procvičování toho, co se dozvěděli ve škole. Tištěné pracovní sešity v sobě již přímo obsahují jedinečné kódy, které pomáhají snadno a rychle najít vhodná cvičení přímo k probíranému učivu.

DIKTÁTY

TIPY PRO PSANÍ DIKTÁTŮ

1. Po napsání diktátu a jeho kontrole (provedené samotnými žáky tak, jak je zvykem u běžného diktátu) si žáci zavřou sešit. Provádíme relaxační cvičení, např. několik cviků, krátký poslech hudby. Následně žáci zkontrolují své práce ještě jednou. Po relaxaci se lépe soustředí na opravu, popř. další činnosti.
2. Průběžně (při různých diktátech) vybíráme jednoho žáka, který píše diktát zezadu tabule. Ostatní píší do sešitu. Žák, který psal na tabuli, pak přečte napsané věty a ostatní je po něm opakují, a provádějí tak kontrolu.

Varianta A: Po odevzdání sešitů provádíme společnou kontrolu diktátu na tabuli se zdůvodněním pravopisných jevů. Diktát je klasifikován všem.

Varianta B: Žáci v lavicích si vymění sešity ve dvojici a budou si provádět opravu podle tabule. Žák, který provedl kontrolu, se pak pod diktát podepíše. Žák, který psal na tabuli, provádí vlastní kontrolu diktátu, hlasitě odůvodňuje pravopis, popř. se žáci v odůvodňování střídají. V případě, že na tabuli psali dva žáci, práci si vzájemně opraví.

Varianta C: Cvičný diktát je možno zařadit kdykoli v průběhu náviku buď celý, nebo jen jeho část, nejlépe s drobnými obměnami a s opakovaným zařazováním obtížných jevů. Lépe se tak fixuje pravopis.

3. Věty napíšeme na proužky papíru, žáci losují. Jednotlivé věty z vylosovaných proužků postupně diktujeme žákům.
4. Při psaní se všichni žáci posadí na jiné místo než obvykle, otočí zády k tabuli; jeden žák se otočí zády k tabuli, druhý sedí čelem k tabuli – v další hodině se vymění.
5. Učitel přečte žákům věty různými způsoby: např. šeptem, polohlasem, zpěvem, po slabikách, rychle, hlasitě, vysokým hlasem. Žáci se pokusí napodobit učitele. Následně jim učitel věty správně nadiktuje. Při kontrole diktátu žáci věty po učiteli opakují.
6. Po napsání a vlastní samostatné opravě mají žáci možnost se rozhodnout, zda chtějí diktát od učitele pouze opravit, nebo i klasifikovat – uplatňují své právo volby. Žáky upozorníme, že svoji volbu nemohou již vzít zpátky, a musí tedy počítat s alternativou špatné/dobré známky.
7. Po napsání diktátu každý žák předloží vlastní diktát sousedovi, který mu diktát zkontroluje a případně ho upozorní na chyby (pro některé žáky

s poruchami učení, případně žáky „slabší“ v českém jazyce, je to jedna z příležitostí se v konkrétních pravopisných jevech vůbec zorientovat). Každý žák se následně rozhodne, zda si diktát podle spolužákovy rady opraví – vzájemná komunikace pomáhá řešit problémy, vyhledávat a odstraňovat chyby.

8. Před každého žáka postupně položíme lístek s jedním slovem z diktátu (tj. každý žák obdrží určitou nápovědu). Žáci čtou postupně svá slova až do chvíle, kdy zazní celá věta. Učitel ji zopakuje a žáci ji napíší. Stejným způsobem postupujeme při psaní dalších vět.
9. Text diktátu připravíme na tabuli jako doplňovací cvičení, zadáme jako domácí úkol. Následující den nadiktujeme běžným způsobem, jedná se o diktát s přípravou.
10. Při závěrečné kontrole napsání diktátu přečtou text hlasitě dívky a chlapci si provedou kontrolu, následně si skupiny role vymění.
11. Žáci se rozdělí do dvou skupin. Jedna z nich píše – žáci sedí samostatně. Druhá jen poslouchá, např. u tabule. Po dopsání píše druhá skupina. Díky poslechu mají stojící žáci možnost si předem pravopisné jevy důkladně promýšlet. Při dalším diktátu jsou skupiny samozřejmě obrácené.

TIPY PRO KONKRÉTNÍ DIKTÁTY

Některé z tipů byly konkretizovány pro vybraný diktát, ale jsou většinou využitelné pro téměř kterýkoliv diktát. Diktáty označujeme číslem kapitoly a písmenem A pro první část diktátu a písmenem B pro druhou část diktátu v kapitole.

3 A Při diktování slovních spojení některá slova vynecháme a ztvárníme je pantomimicky (např. koš, pohled, strach). Děti hádají. Poté větu nadiktujeme správně.

3 B Při diktování vět některá slova vynecháme a nahradíme je obrázkem nebo předmětem (např. kapky, střechy, les, hub, sklenice). Žáci hádají slova a doplňují jejich správný tvar. Poté nadiktujeme věty správně.

4 A Diktát ve dvojici: žáci se v psaní střídají, každý napíše čtyři spojení, při psaní posledního slovního spojení napíše každý žák jedno slovo.

Varianta A: Žáci mohou spolupracovat a vzájemně si zdůvodňovat, případně vysvětlovat pravopis. Hodnotíme společnou práci ve dvojici.

Varianta B: Žáci nemohou spolupracovat. Žáci si diktát vzájemně opraví podle učebnice. Hodnotíme každého žáka zvlášť. Hodnotit můžeme správnost pravopisných jevů a rovněž opravu spolužákovi.

4 B Při diktování vynecháváme některá slova. Při každé vynechávce řekneme žákům nabídku tří slov. Žáci si vyberou správné slovo a větu dopíší. Při výběru slov by si žáci měli uvědomit význam, správný tvar a dosud známý pravopis slov.

Např. Okolo cesty rostou – **a) břízky**; b) lízátko; c) kameny. Kdy pojedeme – a) auto; **b) domů**; c) včera? Jezdíme často do – a) Praha; b) s rodiči, **c) Jičína**. Připrav velký modrý – a) taška; **b) batoh**; c) delfína! Martina trhala červené šípky a dávala je do – **a) košíku**; b) mrazáku; c) klece.

5 A Hudební diktát: Během diktátu pouštíme některou z poslechových skladeb – když zrovna nediktujeme a žáci píší. Při zastavení hudby vždy nadiktujeme další větu.

Obměna: Místo mluveného slova věty zpíváme.

5 B Při diktování vět vynecháme některé slovo (nejlépe vyjmenované nebo jeho tvar), lze ho nahradit nějakým zvukem nebo hrou na hudební nástroj, následně lze slovo žákům nabídnout jako slovní přesmyčku, kterou napíšeme na tabuli nebo zazpíváme, např. zybr, zyněru, zykolamja.

6 A, B Před psaním diktátu lze žákům nabídnout slova, ze kterých nejprve tvoří jednotlivé věty a doplňují jednotlivé pravopisné jevy, které si rovněž upevňují a učí se správný slovosled, následně diktát žákům nadiktujeme.

7 B Žáky rozdělíme do dvojic a každé dvojici přidělíme šest papírů ve tvaru delších vagónků (vyrobených např. se žáky, mohou být různobarevné). Ve dvojici si žáci radí, vysvětlují, každý píše střídavě jednu větu. Bezchybně popsané vagónky umístíme na nástěnku za lokomotivu.

Varianta: Nejen plošné vagónky, ale lze modely vagónků polepit popsánými papíry.

8 A Připravíme lístky, na nichž jsou napsána slovní spojení s nedoplněnými pravopisnými jevy. Tyto lístky vložíme např. do sportovní tašky, do obalu na tenisovou raketu. Postupně vyvoláváme žáky, kteří si vylosují lístky a nadiktují spolužákům slovní spojení.

9 A Nakreslíme na tabuli několik obrázků, např. *les, ruce, med, tvaroh*. Vynechaná slova žáci najdou podle nápořevdy na tabuli. Např. *Za školou je listnatý _ _ _ _ _ si před jídlem pečlivě umyj. Kamarád Václav přinesl _ _ _ a _ _ _ _ _ .* (V tomto případě uznáme obě varianty *med a tvaroh* i *tvaroh a med*.)

Varianta: Rozvoj slovní zásoby. Místo obrázků vyznačujeme na tabuli jen počet písmen a napíšeme vždy první nebo poslední písmeno.

10 A Při diktování vět můžeme žákům nabídnout nápořevdu pomocí obou variant s měkkým a tvrdým *i, í, y, ý*, které napíšeme na tabuli, papíry apod. Např.: *slepýše/slepíše, písku/pyšku* (raději psacím písmem).

11 B Diktát si s žáky společně dvakrát přečteme. Následně se žáci snaží diktát převyprávět (např. i jako pohádku). Poté věty diktujeme a záměrně – vtipně měníme vždy podstatné jméno ve větě. Zpočátku zvolíme co nejjednodušší variantu. Žáci mají za úkol napsat do diktátu správné podstatné jméno. Hodnotíme zvlášť pravopis a doplněná slova. Např.: *Sedlák měl tři dcery. Každý noc nasypou slepicím zrní a přinesou růže pro dobytek. Pomáhají v mlýně prosívat hlínu. Svačí bábovku s ovčím sýrem. Po práci jim na chodbě osychají mokré vlasy. Usínají unaveni, ale nespokojeni.*

13 A Nakreslíme nebo na tabuli umístíme obrázky některých živočichů (hmyz, hlemýždi, slimák), případně ukážeme žákům předměty, jako je ulita, sítko. Při diktování názvy těchto živočichů a předmětů vynecháme. Žáci podle obrázku nebo ukázky doplní vhodné slovo.

14 A Upozorníme žáky na to, že čtyři slovesa z diktátu předvedeme pantomimicky (*slyšíme, vidět, vzlyká, vylezla*). Po předvedení slovesa se ptáme žáků, které sloveso jsme předvedli. Následně nadiktujeme celé věty.

14 B Nadiktujeme diktát tradičním způsobem. Po kontrole zadáme žákům úkol, aby v diktátu podtrhli vlastní jména. Pravopis a splnění zadaného úkolu hodnotíme zvlášť.

15 A Před psaním diktátu si žáci procvičí vyjmenovaná slova, především po *v*: přihráváme žákům míč; každý, kdo míč hází zpět, řekne další vyjmenované slovo z řady. Poté nadiktujeme diktát tradičním způsobem a před kontrolou si žáci výše uvedeným způsobem vyjmenovaná slova znovu zopakují. Následně vlastní text znovu zkontrolují.

15 B Zapišeme věty z diktátu na lístky, které přivážeme např. na obruč, na švihadlo. Postupně vyvoláváme žáky, kteří si vyberou jeden lístek. Tento lístek rozbálí a větu ostatním přečtou nahlas. Větu ještě jednou zopakujeme, žáci píší.

17 A Připravíme si ukázky (obrázky, vycpané exponáty) jednotlivých druhů ptáků. Při prvním čtení diktátu ukázky předvedeme. Žáci určují názvy ptáků. Následně diktujeme tradičním způsobem.

- 18 B** Motivaci k diktátu připravíme formou „dopisu“ – diktát vložíme do obálky, kterou otevřeme před žáky (nejlépe před chystanou školou v přírodě). Následuje diktování.
- 19 A** Při diktování dáváme žákům nabídku, ze které si vyberou správné slovo, které napíší, např.: Míla umyla starobytlou misku po babičce – *po krabičce*. V hradní síni visela nablýskaná šavle – *sláma*. Pilná *lenost* – práce přináší blahobyť. Ozývají se hlasitě *hukot* – výkřiky. Vížka *zahrady* – zámku se třpytila. Na výstavě uvidíte vydařený *dílo* – vynález. V jezírku jsou *vodníci* – pijavice. Z hradu Vyšehrad je překrásný *ubytování* – výhled.
- 19 B** Po napsání diktátu mohou žáci vytvořit pro ostatní spolužáky pokračování tohoto diktátu. Každý žák může vymyslet jednu větu, kterou ostatním nadiktuje, pro kontrolu ji zapíše na tabuli. Tento způsob psaní diktátu lze rozvrhnout do několika dnů, a vytvořit tak společně zajímavý text o životě v budoucnosti.
- 20** Každý žák vymyslí jednu větu. Větu nadiktuje nám. My ji napíšeme na proužek papíru a předáme žákovi, který ji zkontroluje. Žáci mohou pracovat, tvořit větu i diktát ve dvojici.

S ohledem na počet žáků ve třídě lze tuto činnost realizovat během několika dnů, případně vymezit téma diktátu.

STRUKTURA KAPITOLY

IKONY zpřesňují typ činnosti v jednotlivých cvičeních.

- vyvozování nového učiva
- vyjádření názoru, komunikace a sloh
- psaní, kreslení, práce přes fólii
- skupinová práce, hra, dramatizace
- náročnější úkol

V **HORNÍ LIŠTĚ** najdeme číslo stránky a také název učiva probíraného přímo na této stránce.

ODRÁŽKY ve tvaru **BAREVNÝCH ČTVEŘEČKŮ** uspořádávají podúkoly, které patří ke cvičení nad nimi.

IKONA ŽÁROVKY označuje tzv. vyvozovací úkol. Nejde o procvičování již známého učiva. Je to úkol, díky němuž žáci nejprve sami objevují a zkoumají nové učivo.

PÁROVÉ SOUHLÁSKY

15

- 11** Opiš si podtržená slova na lístky. Rozděl je do dvou skupin a vysvětli, podle čeho jsi je rozdělil/a.

Lev berberský obýval severní Afriku. Jeho domovem byla step, mnoho křovinatých a lesnatých ploch. Dnes se jeho chov udržel jen v zoologických zahradách.

Lvi žijí ve smečkách, ty mívají okolo deseti zvířat. Smečku vede samec, který nad ostatními musel vyhrát mnohý zápas.

Lov je záležitost samic a mladších samců. Chutná jim křehké maso mládat velkých afrických savců, antilop, buvolů a prasat bradavičnatých.

(s využitím internetových stránek Zoo Olomouc)

- Najdi společný znak všech podtržených slov. Vysvětli.
- Některé hlásky na konci slov vyslovujeme jinak, než je píšeme.
Dokážeš zdůvodnit proč?

- Hláskuj tučně zvýrazněná slova z textu nahoře. Které hlásky uvnitř slov se liší od napsaných písmen?

 V některých slovech vyslovujeme a slyšíme souhlásky, které neodpovídají písmenům, jimiž je označujeme.

Píšeme	b	d	d'	v	z	ž	h
Vyslovujeme	p	t	t'	f	s	š	ch

Pro správné psaní si pomůžeme jiným tvarem slova nebo slovem příbuzným:

mladších	← mladý	plot	← ploty
křehké	← křehoučký	plod	← plody
savců	← savec	lev	← lva

- Těmto souhláskám říkáme **souhlásky párové**.

Žlutý rámeček s **POUČKOU** obsahuje stručně shrnuté nové učivo (na něž se většinou v předcházejícím vyvozovacím úkolu žáci snažili přijít).

ZELENÝ RÁMEČEK S POUČKOU obsahuje připomenutí učiva z loňského ročníku.

Na úvodní text vždy navazuje **CVIČENÍ 1**, které prostřednictvím otázek pomáhá žákům textu lépe porozumět.

FIALOVÝ RÁMEČEK obsahuje přehled vyjmenovaných slov.

Každá kapitola začíná úvodním **TEXTEM**, který představuje jednak téma kapitoly, jednak nové učivo.

64

10. Zdravotní

Zdravotní procházka

Co by viděl, kdo by šel ze **Solopysk** do **Pyšel**? Cesta se tu ztrácí v lese, kde jen **slepýš** zablyskne se a kde srnky do kytek vtiskly stopy **kopytek**. Včelky podle svého zvyku sbírají **pyl** do **pytlíků** z **pyru**, z vřesu, z borůvčí, jak si včelař poručí. Večer černým nebem víří malá křídla **netopýří**, a jak **pyšní** rytíři výří se tu **čepýří**.

Babi s jdu t Proch proto směji až se kolik Kdo je že v ducnou nezam. Nezahálí – a co my? Zpytujeme své svědomí!

- 1 Čet/a jsi s porozuměním? Přemýšlej.
 - Popiš, co všechno mohli cestou vidět.
 - Co znamená zdravotní procházka?
 - Co dalšího by měl člověk dělat pro svoje zdraví?
 - Vysvětli, co znamená poslední verš.
 - Najdi vlastní jména míst.
- 2 Babička s dědečkem mohli na procházkách vidět další živočichy a rostliny. Uváděj takové, jejichž názvy patří mezi vyjmenovaná slova po b, l, m nebo jsou s nimi příbuzná. Pak názvy seřaď podle abecedy.
 - Pracujte ve skupinách. Rozdělte si názvy zvířat a rostlin a vyhledejte o nich další informace, např. v encyklopedii a atlasech. S těmi nejdůležitějšími a nejzajímavějšími informacemi seznámte ostatní ve třídě.
- 3 Nahraď slova **čepýří se**, **zapýří se** z úvodního textu synonymy.

65

VYJMENOVANÁ SLOVA PO P

- 4 Popiš nebo předved', jak si představuješ pyšně vyhlížejícího člověka.
- 5 Vysvětli, co znamená **pykat** za svůj čin.

💡 Vypiš z úvodního textu **zvýrazněná slova** a srovnej je s následujícím rámečkem.

Vyjmenovaná slova po P
 pýcha, pytel, pysk, netopýr, slepýš, pyl, kopyto, klopýtat, třpytit se, zpytovat, pykat, pýr, pýřit se, čepýřit se

- 6 Podtrhni mezi vypsányi slovy vyjmenovaná slova po p i jejich tvary. Nad zbývající slova napiš vyjmenované slovo, s nímž jsou příbuzná.
- 7 Pozoruj dvojice slov.

PÝCHA = domýšlivost
PÍCHÁ = bodat (špendlíkem)

SLEPÝŠ = beznohý plaz podobný hadu
SLEPÍŠ = spojit (lepidlem)

PYL = žlutý prášek na květech
PIL = tvar slovesa pít (Pil vodu.)

PYKAT = nést trest za něco
PIKAT = být na stanovišti ve hře na schovávanou

6 Utvoř věty nebo souvětí s dvojicemi slov.

- * Pytel, klopýtat.
- * Netopýr, slepýš.
- * Kopyto, třpytit se.

P

PÝCHA
 pyšnit se, pyšně, pyšná, pýchavka, přepych, zpychnout

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

PYTEL
 pytlík, pytlovina, pytlák, pytlačit, strašpytel

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

PYSK
 pyskatý, ptakopysk

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

NETOPÝR
 netopýří

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

SLEPÝŠ
 slepýši

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

PYL
 pylový, opylený, opylovat

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

KOPYTO
 kopytko, sudokopytník, lichokopytník

ODRÁŽKY ve tvaru **HVĚZDIČEK** od sebe oddělují jednotlivé řádky textu ve cvičení.

SVISLÁ LIŠTA zahrnuje vyjmenovaná slova po dané obojetné souhlásce, včetně ilustrací ke každému vyjmenovanému slovu, a skupinu slov příbuzných. Učivo vyjmenovaných slov je vizuálně propojeno fialovou barvou.

Většina **ILUSTRACÍ** v učebnici má svou didaktickou funkci. Někdy je na nich přímo postaven výklad či procvičování, někdy mají ilustrace pomoci žákům pochopit význam méně známých slov atd. Doporučujeme práci s ilustrací učinit pravidelnou součástí výuky.